

УДК 355(477):004:378:377:14:001

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI ПРОЕКТНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Мельничук Ю.П.

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена проблемі формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Визначено зміст понять «проектно-аналітична компетентність». Розкрито структуру «проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників». На основі аналізу структури проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників автор виокремив основні критерії її сформованості, а саме: мотиваційно-ціннісний – особистісно-ціннісне ставлення до аналізу та проектування професійної діяльності як соціально значущої; стійкість мотивації щодо реалізації проектно-аналітичної діяльності; когнітивно-діяльнісний – сформованість знань щодо здійснення проектно-аналітичної діяльності; організованість проектно-аналітичної діяльності; рефлексивно-оціночний – прояв самостійно в аналізі та оцінці результатів проектно-аналітичної діяльності; реалізація рефлексії проектно-аналітичної діяльності. На основі аналізу діагностичних даних за всіма показниками виділених критеріїв було визначено різні рівні сформованості проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі їх фахової підготовки: репродуктивний, продуктивний, креативний.

Ключові слова: проектна культура, аналітична діяльність, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, критерії сформованості, показники та рівні сформованості компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема формування високого рівня професійної компетентності майбутніх фахівців – ключова проблема сучасної освітньої системи. Сучасна вища освіта України переживає процес реформування, який полягає у реалізації євроінтеграції, пошуку інноваційних підходів у навчанні, створенні нових можливостей для реалізації самоосвіти та самовдосконалення.

Зазначеним вище вимогам, на сьогодні, відповідає компетентнісний підхід. Цей підхід забез-

печує врахування інтересів майбутніх фахівців, застосування інноваційних (ситуативних та проблемних) методів, і в кінцевому результаті – формування конкретного виду компетентності.

Метою статті є аналіз критеріїв, показників та рівні сформованості проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Розглянемо теоретико-методологічні засади формування

проектно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі: Е. Зеер [7] (професійна компетентність), Л. Тархан [18] (дидактична компетентність), Л. Усеїнова [20] (професійно-практична компетентність), О. Шаріпова [21] (професійно-педагогічна компетентність) та інших. Слід згадати наукові праці С. Артюха [10], Н. Брюханової [3], О. Коваленко [11], О. Овчарук [16], в яких започатковано основи щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Питання аналітичної компетентності майбутніх спеціалістів висвітлено в наукових працях І. Абрамової [1] та Н. Зинчук [9], а також в наукових публікаціях Л. Половенко [5], Н. Волкової [4] (інформаційно-аналітична компетентність майбутніх фахівців), О. Максимової [14] та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вирішенні проблеми реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства особлива увага приділяється проблемі формування в них професійної компетентності. Результати аналізу наукової педагогічної та психологічної літератури свідчать про виокремлення вченими різних видів професійної компетентності: соціальної, комунікативної, етичної тощо.

На основі аналізу Стратегії розвитку Державної прикордонної служби до 2020 року нами виділено вимоги щодо створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону; впровадження європейських норм і стандартів у систему прикордонного контролю; посилення системи безпеки державного кордону; удосконалення системи аналізу та оцінки інформації; створення ефективної системи підготовки фахівців з питань інформаційно-аналітичного забезпечення тощо.

Таким чином, нашу увагу привернула проектно-аналітична компетентність майбутніх фахівців прикордонної служби України.

Професійна компетентність майбутніх фахівців Державної прикордонної служби України є результатом освітнього процесу у вищому військовому навчальному закладі зазначеного правоохоронного відомства. Складовими професійної компетентності у сучасній освіті є проектна та аналітична компетентність.

У низці наукових праць здійснювалось дослідження проблеми формування так званої «проектної культури», зокрема у працях російських вчених М. Ахметової [2], Н. Запесоцької [6], І. Колеснікової [12], А. Маркова [15], В. Радіонова [5], Н. Топіліної [19], Л. Філімонюк [5] проаналізовано зміст поняття «проектна культура», а В. Сідоренко [17], І. Зімяя [8], А. Кравцов [13] піднімали питання формування проектної культури.

В межах представленого дослідження нас цікавлять наукові праці, присвячені проблемі удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: військово-організаційні вміння офіцерів в контексті їх змісту та особливостей підготовки курсантів до діяльності командира вивчали А. Барабанщиков, В. Давидов, С. Муцинов, Д. Коцеруба, І. Радванський; шляхи формування професійних якостей військових спеціалістів були предметом дослідження В. Балашова, В. Вдовюка, М. Городова; психолого-педагогічний аналіз організаторської діяльності

та професійної спрямованості курсантів О. Александров, М. Нецадим, С. Морозов, В. Райко, О. Сафін, В. Чернявський; морально-психологічна підготовка військовослужбовців – І. Гамула, О. Діденко, Д. Іщенко; підготовка командирів підрозділів до роботи з персоналом – В. Галімов, І. Грязнов, Ю. Сердюк, В. Ягупов тощо [5].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічних джерел, проектну компетентність сприймають як інтегративну характеристику суб'єкта діяльності, що передбачає здатність і готовність людини до ефективного самостійного здійснення теоретико-практичної розробки проектів та реалізації їх в усіх сферах соціокультурної практики.

В основі проектної компетентності – проектна діяльність, тобто процес проектування. Проектна діяльність визначається: усвідомленням змісту та значення процесу проектування, володінням спеціальними знаннями, уміннями та навичками, здатністю обирати, оптимізувати та використовувати отримані знання та набуті уміння і навички.

Проектна діяльність – це діяльність, спрямована на досягнення мети шляхом детальної розробки проблеми або технології, яка повинна закінчитись певним практичним результатом, що необхідно оформити.

Змістом проектної діяльності є перенесення відповідних знань, умінь та навичок у якісно-кількісний формат. Проектна діяльність та проектне мислення становлять основу проектної культури. Ключовою характеристикою проектної діяльності є здатність планувати, перетворювати на основі заздалегідь продуманих проектів.

Ключовим поняттям у проектній діяльності є «проект».

Ретельний аналіз наукової літератури свідчить про чималу кількість досліджень, присвячених поняттю «проект», методу «проектів». В основному проектом вважають кінцевий результат перетворювальної діяльності або відповідну форму організації діяльності, що спрямована на отримання результату. Метод проектів сприймається як комплексний метод навчання, що містить сукупність пошукових методичних прийомів з метою досягнення відповідного результату. До таких висновків у своїх дослідження дійшла М. Цветкова.

На основі узагальнення теоретичного матеріалу щодо проектної діяльності, вважаємо, що під проектною діяльністю майбутнього офіцера-прикордонника слід розуміти самостійну діяльність щодо реалізації професійних та індивідуальних програм від «задуму до результату».

Конкретизуємо зміст аналітичної діяльності майбутніх фахівців. За результатами досліджень наукової літератури, під аналітичною діяльністю розуміють комплекс особистісних та професійних якостей, аналітичні здібності, позитивну мотивацію та усвідомлення необхідності проведення професійної діяльності, відповідної системи знань та умінь в повсякденній та професійній сфері.

Аналіз досліджень з питань формування аналітичної компетентності продемонстрував різні підходи до розкриття змісту цієї компетентності. Вчена І. Абрамова [1] виділяє аналітичну компетентність у структурі професійної компетентності, вважаючи, що вона є складовою усіх різновидів професійної компетентності. Є. Гай-

дамак зазначає, що аналітична компетентність пов'язана з усіма професійними компетентностями, що ускладнює її виокремлення в самостійну компетентність. Е. Назначило стверджує, що аналітична компетентність є основою професійної компетентності [5].

Деякі вчені, В. Сластьонін, І. Ісаєв, Є. Шиянов, вважають, що у професійній діяльності будь-яких фахівців існують послідовні взаємопов'язані функції щодо планування, організації, контролю та інші. Здійснення цих функцій вимагає логічного обґрунтування, що відображають зміст аналітичної діяльності майбутнього фахівця. Ю. Конражевський зазначає, що освітня діяльність, а зокрема засвоєння основ майбутньої професійної діяльності, вимагає сформованості високого рівня аналітичної компетентності [5].

На основі поданого вище поданого, ми вважаємо, що специфіка діяльності офіцерів-прикордонників пов'язана із розв'язанням завдань на основі запропонованої моделі та основними мисленнєвими процедурами (осмислення, усвідомлення, аналіз, розуміння поставленого завдання), а для цього їм необхідне розвинене аналітичне мислення, тому значущою є офіцерів-прикордонників проектно-аналітична діяльність.

Таким чином, компетентнісний підхід передбачає формування вміння розв'язувати проблеми, що виникають у професійному та повсякденному житті, пізнання та пояснення явищ дійсності, освоєння сучасної техніки та технологій, оцінювати особисту готовність до професійної діяльності, обирати власний образ життя тощо.

Отже, теоретико-методологічною основою проектно-аналітичної компетентності є сукупність взаємообумовлених та взаємопов'язаних підходів: філософського, аксіологічного, діяльнісного, контекстного та компетентнісного.

Таким чином, *проектно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників* – це сукупність інтегративних характеристик, особистісних та професійних якостей фахівця прикордонного відомства, який володіє спеціальними знаннями, уміннями та здатністю до аналізу та проектування результатів його професійної підготовки.

Проектно-аналітична компетентність розглядається нами як безпосередня складова професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Проектно-аналітична компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників

(надалі – ПАК МОП) включає проектно-аналітичні знання, навички, вміння, професійно важливі якості, професійний та особистий досвід щодо проектною та аналітичної діяльності, здатність щодо аналітичної обробки інформації, рефлексії та прагнення створювати проекти. На основі змісту ПАК МОП нами виокремлено такі її складові: мотиваційну, когнітивну, діяльнісну, рефлексивну.

Враховуючи структуру ПАК МОП на виділено такі критерії її сформованості, що розкриваються через відповідні показники:

– *мотиваційно-ціннісний* – особистісно-ціннісне ставлення до аналізу та проектування професійної діяльності як соціально значущої; стійкість мотивації щодо реалізації проектно-аналітичної діяльності;

– *когнітивно-діяльнісний* – сформованість знань щодо здійснення проектно-аналітичної діяльності; організованість проектно-аналітичної діяльності;

– *рефлексивно-оціночний* – прояв самостійно в аналізі та оцінці результатів проектно-аналітичної діяльності; реалізація рефлексії проектно-аналітичної діяльності.

На основі аналізу діагностичних даних за всіма показниками виділених критеріїв було визначено різні рівні сформованості ПАК МОП у процесі їх фахової підготовки: *репродуктивний, продуктивний, креативний*.

Отже, ретельний аналіз наукової літератури дав можливість виокремити основні критерії оцінки рівня сформованості ПАК МОП, а на основі розроблених критеріїв і показників – виділити три рівні її сформованості. Розроблену та обґрунтовану систему критеріїв, показників та рівнів у подальшому можна використовувати в експериментальних дослідженнях.

Висновки. Таким чином, сукупність проаналізованих теоретико-методологічних підходів дозволить всебічно дослідити проблему формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, її структуру, а також критерії, показники та рівні її сформованості.

Перспективи подальших досліджень. У контексті розв'язання проблеми формування проектно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, актуальними є питання впровадження в освітній процес вищих військових навчальних закладів методики та технології формування зазначеної компетентності.

Список літератури:

1. Абрамова И. А. Формирование аналитической компетентности студентов инженерных факультетов вузов аграрного профиля на основе средств и методов информатики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Иванна Андреевна Абрамова. – Москва: РГБ, 2007. – 179 с.
2. Ахметова М. Н. Проектная культура будущего учителя / М. Н. Ахметова // Журнал Школьные технологии // Научно-практический журнал. – Москва: Нар. образование: НИИ школ. Технологий, 2004. – № 4. – С. 210-220.
3. Брюханова Н. О. Концептуальні положення проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів / Н. О. Брюханова // Проблеми інженерно- педагогічної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. – Х., 2012. – Вип. 34-35. – С. 8- 13.
4. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К.: Академія, 2009. – 3-тє видання. – 616 с.
5. Дем'янюк Ю. А. Діагностика сформованості організаторської компетентності у процесі моніторингу якості навчання майбутніх офіцерів-прикордонників / Ю. А. Дем'янюк, Н. П. Левчук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – № 1. – С. 77-89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2015_1_9.
6. Запесоцкая Н. А. Проектная культура как основа профессионального мастерства менеджера социально-культурной сферы: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Н. А. Запесоцкая. – Санкт-Петербург, 2007 – 24 с.

7. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов // Э. Зеер / 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
8. Зимняя И. А. Педагогическая психология: Учеб. пособие / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997.
9. Зінчук Н. А. Підготовка майбутніх менеджерів до аналітичної діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / Н. А. Зінчук // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – № 2. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/ejournals/ttmuo/2009_2/09sinwts.pdf.
10. Инженерная педагогика: ещё один шаг вперед / С. Ф. Артюх, А. Т. Ашерев // Новый коллегіум. – 2000. – № 2. – С. 48-49.
11. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання. Навчальний посібник // О. Коваленко / – Харків, 2002 – 158 с.
12. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; Под ред. И. А. Колесниковой. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 288 с.
13. Кравцов А. О. Воспитание творческих установок как составляющая становления проектной культуры субъектов образовательного процесса / А. О. Кравцов // Инновации и образование. Сборник материалов конференции. Серия «Symposium», выпуск 29. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 324-330.
14. Максимова О. О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі / О. О. Максимова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип. 20 (1-2016). – Ч. 2. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 229-234.
15. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1996. – 312 с.
16. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та український перспективи: кол. моногр. – К., 2006. – С. 6-16. – (Бібліотека освітньої політики).
17. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / В. К. Сидоренко, М. А. Хайруддінов, У. А. Абдулгасис. – Симферополь: СОНАТ, 2000. – 168 с.
18. Тархан Л. З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: [монография] / Ленуза Запаевна Тархан. – Симферополь: КРП «Издательство «Крымчпедгиз», 2008. – 424 с.
19. Топилина Н. В. Проектная культура как основа готовности педагога к инновационной деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук.: 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. В. Топилина. – Таганрог, 2006. – 23 с.
20. Усеинова Л. Ю. Теоретические основы проектирования организации учебно-исследовательской лаборатории ВУЗа / Л. Ю. Усеинова, С. Эмирова // Современные инженерные и инженерно-педагогические технологии. Симферополь: НИЦ КИПУ. – № 5. – 2014 г. – С. 107-113.
21. Шаріпова О. С. Гармонізація діяльності як процес забезпечення економічної безпеки підприємства / О. С. Шаріпова, Г. О. Надьон // Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 1(41). – С. 50-55.

Мельничук Ю.П.

Национальная академия

Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ПРОЕКТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ПОГРАНИЧНИКОВ

Аннотация

Статья посвящена проблеме формирования проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников. Определено содержание понятий «проектно-аналитическая компетентность». Раскрыта структура «проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников». На основе анализа структуры проектно-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников автор выделил основные критерии ее сформированности, а именно: мотивационно-ценностный – личностно-ценностное отношение к анализу и проектированию профессиональной деятельности как социально значимой; устойчивость мотивации по реализации проектно-аналитической деятельности; когнитивно-деятельностный – сформированность знаний по осуществлению проектно-аналитической деятельности; организованность проектно-аналитической деятельности; рефлексивно-оценочный – проявление самостоятельно в анализе и оценке результатов проектно-аналитической деятельности; реализация рефлексии проектно-аналитической деятельности. На основе анализа диагностических данных по всем показателям выделенных критериев были определены различные уровни сформированности профессионально-аналитической компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе их профессиональной подготовки: репродуктивный, продуктивный, креативный.

Ключевые слова: проектная культура, аналитическая деятельность, будущие офицеры-пограничники, профессиональная подготовка, критерии сформированности, показатели и уровни сформированности компетентности.

Melnichuk Yu.P.

National Academy

State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytsky

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF FORMATION OF PROJECT-ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF FRONTIERS

Summary

The article is devoted to the problem of forming the project-analytical competence of future border officers. The content of the concepts «design-analytical competence» is defined. The structure of the «project-analytical competence of future officers-border guards» is disclosed. On the basis of the analysis of the structure of the project-analytical competence of future border officers, the author singled out the main criteria for its formation, namely: motivational and value – personality-value attitude to the analysis and design of professional activity as socially significant; stability of motivation for the implementation of project and analytical activities; cognitive-activity – the formation of knowledge for the implementation of design and analysis activities; organization of design and analytical activities; reflexive-evaluative – manifestation independently in the analysis and evaluation of the results of design and analytical activities; realization of the reflection of design and analytical activities. Based on the analysis of diagnostic data for all indicators of the identified criteria, different levels of the formation of the professional and analytical competence of future border officers were determined in the process of their professional training: reproductive, productive, creative.

Keywords: project culture, analytical activity, future border officers, training, criteria of formation, indicators and levels of competence formation.